

Vlaams
Parlement

stuk **1930** (2012-2013) – Nr. 1
ingediend op 25 februari 2013 (2012-2013)

Gedachtewisseling

over het rapport
‘Transitie naar een duurzaam
landbouw- en voedingssysteem in Vlaanderen:
een systeemanalyse’

Verslag

namens de Commissie voor Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid
uitgebracht door de heer Jurgen Vanlerberghe

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: de heer Jos De Meyer.

Vaste leden:

de heren Lode Ceysens, Jos De Meyer, mevrouw Tinne Rombouts, de heer Jan Verfaillie;
mevrouw Agnes Bruyninckx-Vandenhoudt, de heer Stefaan Sintobin, mevrouw Linda Vissers;
de heren Karlos Callens, Marc Vanden Bussche;
mevrouw Els Robeyns, de heer Jurgen Vanlerberghe;
de heer Mark Demesmaecker, mevrouw Tine Eerlingen;
de heer Peter Reekmans;
de heer Dirk Peeters.

Plaatsvervangers:

de heren Robrecht Bothuyne, Jan Durnez, Marc Van de Vijver, Johan Verstreken;
de heren Pieter Huybrechts, Chris Janssens, mevrouw Marleen Van den Eynde;
mevrouw Lydia Peeters, de heer Bart Tommelein;
de heren Marcel Logist, Bart Martens;
de heer Matthias Diependaele, mevrouw Danielle Godderis-T'Jonck;
mevrouw Patricia De Waele;
de heer Hermes Sanctorum.

INHOUD

1. Uiteenzetting door de heer Frank Nevens, coördinator transitieonderzoek...	4
2. Bespreking	5
Gebruikte afkortingen	8

Op 30 januari 2013 besprak de Commissie voor Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid het rapport ‘Transitie naar een duurzaam landbouw- en voedingssysteem in Vlaanderen: een systeemanalyse’, met de heer Frank Nevens, coördinator transitieonderzoek bij VITO, de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek.

1. Uiteenzetting door de heer Frank Nevens, coördinator transitieonderzoek

De heer *Frank Nevens* deelt bij het begin van zijn toelichting mee dat het voorliggende rapport werd opgesteld door de Leuvense landbouweconoom Erik Mathijs, systeemanalist Philippe Vandenbroeck en hemzelf.

Het conceptuele kader van transitie vat de spreker samen met de omschrijving dat het gaat om een ingrijpende verandering in zowel cultuur, structuur als werkwijze van verschillende maatschappelijke systemen. Belangrijke elementen zijn een duidelijke toekomstvisie op lange termijn en het besef dat al volop transitie-experimenten aan de gang zijn. Eerste voorwaarde voor systeemverandering is echter dat men erkent dat het om systemen gaat, coherent samenhangende gehelen, onderstreept de heer Nevens. Als voorbeelden van de opkomst van transitie management in een Vlaamse context noemt hij de aanpak van ViA, de strategie voor duurzame ontwikkeling en deze studie in opdracht van VMM.

Achtergrond is het besef dat technologische oplossingen alleen niet zullen volstaan om milieu- en andere uitdagingen aan te gaan. Die kunnen de bestaande systemen optimaliseren maar volstaan niet, want de huidige problemen vereisen een andere manier van denken dan degene die hen veroorzaakte, zoals Einstein al zei. Het gaat om een complex systeem van persistente, sterk verweven en elkaar versterkende praktijken en niet-lineaire processen. In de plaats van deeloplossingen is innovatie van het gehele, dominante systeem van denken en handelen nodig.

De onderzoekers hebben geprobeerd een dergelijke systeemanalyse uit te voeren van de Vlaamse landbouw en voeding. Bij gebrek aan ‘handboek’ of duidelijke, vaststaande methodologie voor systeemanalyse hebben de onderzoekers gekozen voor een pragmatische zoektocht, in de hoop daarmee het denken in systeemoplossingen vooruit te helpen. Het experiment bevat naast harde elementen, die aantoonbaar, meetbaar, rationeel, fysiek en statistisch zijn (kortom, datgene waartoe ‘wetenschap’ vaak gereduceerd wordt) ook ‘zachte elementen’, zoals standpunten, onmeetbare waarnemingen en wereldbeelden, die evengoed bepalen hoe een systeem werkt.

Ook al was dus geen pasklare methodiek voorhanden, toch boden instrumenten als het systeemdiagram en het multilevelperspectief uit de wetenschappelijke transitietheorie houvast. Dat laatste brengt zowel de grote trends in beeld die druk uitoefenen op het bestaande systeem, als de plaatsen waar het begint te wringen bij de actoren en in de stromen van het bestaande sociotechnische regime, en de niches waar alternatieven voor de dominante praktijk worden ontwikkeld. Verondersteld wordt dat een systeemomslag mogelijk is als die drie op een bepaalde manier co-evolueren in een gewenste richting van meer duurzaamheid.

De grote trends worden door de heer Nevens omschreven als de landschapontwikkelingen met een grotendeels autonome dynamiek, waar een individuele sector of regio weinig kan aan doen. In het rapport worden er tien genoemd: de wereldbevolking en de welvaart stijgen; de globalisering zet door; de lokale bevolking vergrijst; de wereld verstedelijkt; de klimaatverandering noopt tot mitigatie en adaptatie; de schaarste van natuurlijke hulpbronnen wordt voelbaar; de waarden en ethische standpunten van consumenten veranderen; andere dan zuiver materiële groei wordt steeds meer een onderwerp dat ingang vindt; honger en ongelijkheid in de wereld blijven bestaan; en de digitale revolutie zet door.

Het huidige, dominante systeem wordt in het rapport beschreven als een poging om een dominante economische motor die sociaal en ecologisch gedempt wordt, technologisch te smeren. In tegenstelling tot de klassieke modellen zijn de onderzoekers in hun systeemdiagram, waarin functies en fricties in beeld worden gebracht, vertrokken van de burger. Blijkt dat er voldoende, divers, gezond en veilig voedsel voorhanden is om de fysiologische behoeften te bevredigen, maar de spreker wijst meteen ook op toenemende problemen als obesitas en voedselallergieën. Wat de psychologische behoeften betreft, staat het overvloedige aanbod op maat van de klant tegenover een afvalberg, oplopende voedselkilometers en hallucinant hoge verliezen. Wat de fysieke behoeften betreft, blijkt dat de landbouw nog steeds primair voor voeding zorgt maar ook steeds meer bevraagd wordt voor bijvoorbeeld biomassa.

De economische motor is sterk afhankelijk van specialisatie en schaalvergroting, wat tot schaalvoordelen heeft geleid maar ook tot verzuiling. Zo is bijvoorbeeld de – niet alleen fysieke – afstand tussen producent en consument erdoor vergroot. Hoewel de omgang met de natuurlijke hulpbronnen efficiënter is geworden, blijven er negatieve effecten en worden een aantal ongewenste impacts kleiner. De vervuiling van de omgeving verlaagt, maar er blijven desalniettemin problemen op langere termijn of ook nog steeds sterk negatieve aspecten op vandaag, bijvoorbeeld bodemerosie. Sociaal gesproken heeft het systeem gezorgd voor aspecten van beroepstrots maar tegelijk ook voor toenemende stress.

De technologische smering verhoogde de productiviteit zeer sterk, al zijn niet alle oplossingen onbetwist, zoals genetische manipulatie. Bovendien blijft de negatieve impact even groot als de productie navenant toeneemt. Laatste kenmerk van het bestaande systeem is zijn openheid. De uitwisseling van ideeën, kapitaal, goederen, arbeid en kennis is wereldwijd. Andere zijde is dat daardoor negatieve aspecten kunnen afgewenteld worden op andere plaatsen in de wereld. De spreker geeft de effecten van de klimaatverandering als voorbeeld.

Vervolgens gaat de heer Nevens in op de niches waar antwoorden in een meer duurzame richting worden gezocht. Stadslandbouw is zo'n voorbeeld van een nieuwe systeemconfiguratie. Zij zorgt niet alleen voor een nieuwe verbinding tussen bevolking en voeding, maar biedt ook een oplossing voor bijvoorbeeld de hitte-eilanden in de stad. Voor de andere wrijvingspunten in het bestaande systeem waar de niches een alternatief voor bieden, verwijst de spreker naar het rapport.

De heer Nevens onderstreept dat systeemanalyse een continu proces is en nooit af. Hij pleit ervoor om ook andere belanghebbenden en wetenschappelijke experts te betrekken. Boerenbond en Fevia lieten al weten te willen werken aan de verdieping van de analyse. Er is verder onderzoek nodig naar de niches die kunnen bijdragen tot een duurzaam systeem, naar een vergroting van hun zichtbaarheid en de versnelling van hun opname in de hoofdstroom, maar tevens naar de verbinding met transitie in andere systemen als energie en materialenbeheer. Tot slot moeten ook ondernemers betrokken worden bij deze oefeningen. Uiteindelijk is niet alleen systeemdenken nodig maar ook actie, besluit de spreker.

2. Bespreking

Mevrouw *Tine Eerlingen* informeert naar de terugkoppeling met de sector. Zij wil ook weten of het beleid al een concreet traject klaar heeft voor de uitdieping in samenwerking met het middenveld.

De heer *Dirk Peeters* gelooft niet dat de nichedynamiek, hoe waardevol ook, de kracht heeft om de transitie van het traditionele landbouwsysteem te accelereren. Hij vraagt daarom of er ook voor de feitelijke acceleratie een methodiek bestaat.

De heer *Jurgen Vanlerberghe* vraagt of de analyse gevalideerd is door de actoren of bestaat ook daar nog discussie over? Zijn er al sporen van de nieuwe systeemconfiguratie? Wat moet de overheid doen om de transitie te vergemakkelijken?

De heer *Frank Nevens* durft de analyse in haar huidige vorm niet gedragen noemen. Hij wijst er wel op dat tijdens het werk vrij intens is teruggekoppeld met een stuurgroep waarin ook het middenveld vertegenwoordigd was. Daarna konden de lectoren, die vermeld worden in het rapport, commentaar geven op het eerste ontwerp. Het resultaat daarvan, dat even volumineus was als de eerste versie zelf, werd verwerkt.

Hij verwelkomt verdere discussie, maar dan wel zodanig georganiseerd dat men vroeg of laat tot consolidering door een groep van relevante belanghebbenden komt. De heer Nevens betreurt niet betrokken te zijn bij noch geïnformeerd te zijn over de trajecten die lopen binnen Boerenbond, Fevia en Vredeseilanden. Jammer is ook dat het simultane initiatief om een transitiearena op te zetten – New Food Frontier – na enkele sessies met vele belanghebbenden een stille dood is gestorven, mede omdat de systeemanalyse nog niet klaar was. Er werd wel afgesproken met het ILVO om hiervan, en van andere initiatieven, een ‘learning history’ op te maken.

De spreker weerlegt de vrees van organisaties als Boerenbond dat transitie van bovenaf opgelegd wordt. Zijn onderzoekservaring leert juist dat erkend wordt dat het gaat om cocreatie van overheid, bedrijfsleven en wetenschap, die daarbij alle drie hun eigen rol zullen moeten herzien. Voor de wetenschap betekent dat onder meer dat men zijn nek durft uit te steken met normatieve uitspraken, weliswaar onderbouwd en in nauwe samenwerking met actoren.

De spreker signaleert ook dat VITO een Europees project indient over de acceleratie van nu nog marginale niches. Daarbij wordt niet voorbijgegaan aan grootschaligheid als duurzame optie. Hij wijst er nog op dat men ook in bakermat Nederland na tien jaar analyse op het omslagpunt acceleratie is beland. Een belangrijke rol daarbinnen is weggelegd voor het verbinden van schalen en sectoren.

Mevrouw *Tinne Rombouts* werpt de vraag op of de trage vooruitgang van de sectoroverschrijdende transitie, ook al wordt de noodzaak daarvan steeds meer erkend, niet voor een deel komt doordat de theoretische modellen onvoldoende rekening houden met de feitelijke krachten die in de verschillende sectoren aan het werk zijn. De landbouwer kan bijvoorbeeld niet sturen wat de consument koopt in de winkel. Volgens het lid moet men daar eerst mee leren omgaan voor men een evolutie kan bewerkstelligen. Heeft men al zicht op het relatieve marktgewicht van de sectoren?

De vraag is inderdaad, antwoordt de heer *Frank Nevens*, of de systeemanalyse niet ook door andere sectoren moet gedragen worden, maar hij stelde wel vast dat pogingen om andere elementen als percepties en machtsconcentraties in de analyse op te nemen, door sommige spelers weer eruit werden uitgehaald. Het document is een compromis. Hij bevestigt de rol van macht in de transitie en de remmende werking die zij kan uitoefenen. Daarover is al veel studiewerk uitgevoerd, met name in Nederland.

Mevrouw *Tinne Rombouts* blijft erbij dat men de reële machtsposities correct in de analyse moet opnemen. Dat is een voorwaarde voor verdere creativiteit.

De heer *Dirk Peeters* wijst in dit verband op de rol van de overheid in het bepalen van de beleidsdoelstellingen. Zij moet de marges van de machtsblokken aangeven. De toestand is te urgent om te wachten tot de sector het zelf regelt.

Mevrouw *Tinne Rombouts* wilde niet de ene machtspositie voor de andere doen wijken maar juist de totaliteit in beeld brengen, met inbegrip van de overheid. Als men met de bestaande machtsposities geen rekening houdt, dreigt de transitie zelf de dupe te worden, hoezeer men haar ook predikt.

Jos DE MEYER,
voorzitter

Jurgen VANLERBERGHE,
verslaggever

Gebruikte afkortingen

Fevia	Federatie Voedingsindustrie
ILVO	Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek
ViA	Vlaanderen in Actie
VITO	Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
VMM	Vlaams Milieumaatschappij